

UDK: 342.727(497.11):341.231.14(4)
Biblid: 1451-3188, 18 (2019)
God XVIII, br. 68, str. 74–92

*Pregledni naučni rad
Primljen 26. april 2019.
Odobren 29.maj 2019.*

PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA U REPUBLICI SRBIJI U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

*Kristian Z. KOVAČ**

Apstrakt: U ovom radu autor analizira praksu Evropskog suda za ljudska prava u predmetima koji su se vodili po predstavkama protiv Republike Srbije, a po osnovu člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950. godine, kojim se garantuje pravo na slobodu izražavanja. Evropski sud za ljudska prava, u predmetima protiv Republike Srbije, doneo je ukupno osam presuda u kojima je konstatovano postojanje povrede prava na slobodu izražavanja podnosilaca predstavlki. Autor istražuje na šta su se navedeni predmeti odnosili, klasifikuje ih, te utvrđuje zbog čega je u svakom od ovih predmeta Evropski sud za ljudska prava ustanovio postojanje povrede prava na slobodu izražavanja. Autor se na početku rada u kratkim crtama osvrće na pravno regulisanje slobode izražavanja u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Predmeti vođeni protiv Republike Srbije po osnovu člana 10. mogu se podeliti na one koji se odnose na povredu prava na saopštavanje informacija i ideja, kao i na predmete koji se odnose na povredu prava na primanje informacija i ideja. Takođe, predmeti koji se odnose na povredu prava na saopštavanje informacija i ideja mogu se podeliti na one u kojima je predstavka podneta od strane politički eksponiranog lica, na one u kojima je predstavka podneta od strane novinara, kao i na predmete u kojima je podnosilac predstavlke fizičko lica koje nije javno eksponirano. Na kraju, konstatuju se zajedničke karakteristike ovih predmeta.

Ključne reči: sloboda izražavanja, Evropska konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sudska praksa, Evropski sud za ljudska prava.

1) UVOD

Pravo na slobodu izražavanja predstavlja jedno od najznačajnijih političkih i građanskih prava, i pripada kategoriji ljudskih prava prve generacije.¹ Evropski

* Doktorand, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, kristian.kovac@yahoo.com

¹ U kategoriju ljudskih prava prve generacije spadaju politička i građanska prava. Građanska prava jamče jednakost svih građana pred zakonom i zaštitu ličnosti i svojine.

sud za ljudska prava (dalje u tekstu – ESLjP) je u predmetu *Hendisajd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ustanovio, da pravo na slobodu izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva, te je ovo pravo jedan od osnovnih uslova za razvoj kako demokratskog društva, tako i svakog čoveka.² Pravo na slobodu izražavanja garantovano je u nekim od najznačajnijih univerzalnih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Međunarodnog pakta o političkim i građanskim pravima koji predstavljaju pravne akte Ujedinjenih nacija.^{3, 4} U pravu Saveta Evrope, ovo pravo garantovano je članom 10. Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje u tekstu – EKLjP).⁵ Imajući u vidu da Ustav Republike Srbije u čl. 194. propisuje da su potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava deo pravnog poretka Republike Srbije (dalje – RS), a da je RS ratifikovala EKLjP 03.03.2004. godine, EKLjP se primenjuje i u RS, te se građani RS mogu, pod uslovima propisanim EKLjP, obratiti ESLjP podnošenjem predstavke, u slučajevima u kojima smatraju da su im povređena ljudska prava garantovana EKLjP.^{6, 7} Kada je reč o pravu na slobodu izražavanja, protiv RS podneto je ukupno osam predstavki, a ESLjP je u odnosu na svaku ustanovio da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja iz člana 10. EKLjP. Imajući u vidu značaj koji pravo na slobodu izražavanja ima u demokratskom društvu, potrebno je ustanoviti na šta su se navedeni slučajevi odnosili, te zbog čega je ESLjP ustanovio da je u svakom od ovih slučajeva došlo do povrede prava na slobodu izražavanja iz člana 10. EKLjP. Da bi se pristupilo istraživanju prakse ESLjP u odnosu na RS u postupcima pokrenutim po čl. 10. EKLjP, potrebno je prethodno u kratkim crtama izložiti pravno regulisanje slobode izražavanja u EKLjP.

Politička prava omogućavaju učestvovanje svih građana u javnim poslovima; Senad Jašarević, *Socijalno pravo*, Pravni fakultet Novi Sad, Novi Sad, 2010, str. 85.

² Vid. *Handyside v. the United Kingdom*, No. 5493/72, § 49, ECHR 07/12/1976.

³ United Nations Universal Declaration of Human Rights 1948, <https://www.jus.uio.no/lm/un.universal.declaration.of.human.rights.1948/portrait.a4.pdf>, 22. mart 2019, čl. 19.

⁴ International Covenant on Civil and Political Rights 1960, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>, 22. mart 2019, čl. 19. st. 2

⁵ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (CETS No.005), 04.11.1950., <https://rm.coe.int/1680063765>, 22. mart 2019.

⁶ Ustav RS “Sl. glasnik RS”, br. 98/2006.

⁷ Podaci preuzeti sa <https://arhiva.mpravde.gov.rs/lt/articles/medjunarodne-aktivnosti-eu-integracije-i-projekti/medjunarodna-pravna-pomoc/multilateralni-ugovori.html>, 31. mart 2019.

2) PRAVNO REGULISANJE SLOBODE IZRAŽAVANJA U EVROPSKOJ KONVENCIJI ZA ZAŠTITU OSNOVNIH LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

Opravljanje za posebnu zaštitu izražavanja može se posmatrati na dva načina.⁸ Prvo, štiti se govor kao nešto važno u modernom društvu, jer javna debata predstavlja korisno sredstvo za postizanje drugih društvenih vrednosti, kao što je razvoj ljudske ličnosti u modernom društvu.⁹ Sa druge strane, mogućnost da pojedinac slobodno izrazi svoje mišljenje posmatra se kao ljudsko dobro po sebi.¹⁰

EKLJP u članu 10. reguliše pravo na slobodu izražavanja. Čl. 10. propisuje sledeće:

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva (EKLJP čl.10).“

Pre svega, kada se ima u vidu formulacija čl. 10. st. 1., može se zaključiti da pravo na slobodu izražavanja ima „svako“, što znači da pored fizičkih lica, ovo pravo imaju i pravna lica (privredna društva, nevladine organizacije (dalje – NVO) i sl.).^{11, 12} Takođe, pravo na slobodu izražavanja obuhvata dva prava: 1) pravo na saopštavanje informacija i ideja, i 2) pravo na primanje informacija i ideja. Kada je reč o pravu na primanje informacija i ideja, ESLJP je u predmetu *Jeršild protiv Danske*, u odnosu na slobodu izražavanja medija ustanovio, da ne samo da mediji imaju dužnost da objave informacije i ideje koje su u javnom interesu, već i

⁸ Bojan Tubić, „Sloboda izražavanja (praksa Evropskog suda za ljudska prava)“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, vol. 32, br. 2, t.2, Novi Sad, 2004. str. 534.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Tako npr. za privredna društva: *Magyar jeti ZRT v. Hungary*, No. 11257/16, ECHR 04/12/2018, *Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France*, No. 40454/07, ECHR 10/11/2015.

¹² Tako npr. za NVO: *Youth Initiative for Human Rights v. Serbia*, No. 48135/06, ECHR 25/06/2013, *Magyar helsinki bizottság v. Hungary*, No. 18030/11, ECHR 08/11/2016.

javnost ima pravo da primi ove informacije.¹³ ESLjP je takođe ustanovio, da pojam „sloboda primanja informacija“ obuhvata pravo na pristup informacijama.¹⁴

Javne vlasti se ne mogu mešati u vršenje ovih prava, što podrazumeva postojanje negativne obaveze države – obaveze uzdržavanja od mešanja u uživanje određenog ljudskog prava, a pravo na slobodu izražavanja nije vezano za državne granice.

Iz formulacije čl. 10. st. 2. proizlazi, da pravo na slobodu izražavanja povlači za sobom i odgovornosti i dužnosti. Ovo je posebno značajno u odnosu na slobodu izražavanja medija. ESLjP je više puta isticao da pravo na slobodu izražavanja povlači za sobom i odgovornosti i dužnosti. Tako je u slučaju *Axel Springer AG protiv Nemačke*, ESLjP istakao da čl. 10. st. 2. propisuje da sloboda izražavanja povlači za sobom i odgovornosti i dužnosti, koji se takođe odnose na medije čak i u slučajevima od velikog značaja za javnost.¹⁵ Ove odgovornosti i dužnosti dobijaju na značaju kada je reč o napadu na reputaciju imenovanog pojedinca i ugrožavanju „prava drugih“.¹⁶ Stoga, neophodno je da postoje posebni osnovi, kako bi se mediji oslobodili od njihove uobičajene obaveze da verifikuju faktičke izjave koje predstavljaju klevetu drugih.¹⁷ Da li takvi osnovi postoje, zavisi od prirode i stepena klevete u konkretnom slučaju, i u kojoj meri se mediji mogu razumno smatrati svoje izvore pouzdanim u odnosu na date navode.¹⁸

Takođe, može se zaključiti da pravo iz čl. 10. nije apsolutno pravo, već kvalifikovano pravo, što podrazumeva da se ono može pod određenim uslovima podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima i kaznama. Ova ograničenja su opravdana jedino ako su izraz dovoljno velike društvene potrebe i moraju ubedljivo biti obrazložena.¹⁹ Da bi došlo do navedenih mešanja u ovo pravo, EKLjP predviđa tri uslova koja se moraju kumulativno ispuniti: 1) navedena mešanja u pravo moraju biti propisana zakonom; 2) moraju biti neophodna u demokratskom društvu i 3) moraju biti usmerena na zaštitu legitimnog interesa (interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva). Glavna karakteristika čl. 10. st. 2.

¹³ *Jersild v. Denmark*, No. 15890/89, § 31, ECHR 23/09/1994.

¹⁴ Tako npr. *Youth Initiative for Human Rights v. Serbia*, No. 48135/06, § 20, ECHR 25/06/2013, *Társaság a Szabadságjogokért v Hungary*, No. 37374/05, § 35, ECHR 14/04/2009.

¹⁵ *Axel Springer AG v. Germany*, No. 39954/08, § 82, ECHR 07/02/2012.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Rodoljub Etinski, *Međunarodno javno pravo*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010. godina, str. 385.

je da se ustanovljavanjem tzv. trostrukog testa (eng. *Triple test*), suštinski smanjuje mogućnost mešanja (KK – javnih vlasti) u pravo na izražavanje, primanje i prenošenje informacija i ideja.²⁰ Ispunjenost ovih uslova ESLjP ceni u svakom konkretnom slučaju, a imajući u vidu svoju prethodnu praksu.

3) PRAKSA ESLJP PO PREDSTAVKAMA PROTIV RS ZBOG POVREDE PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Kao što je već navedeno, po predstavkama podnetim protiv RS zbog povrede prava na slobodu izražavanja iz čl. 10 EKLjP, ESLjP je doneo osam presuda. Ovi predmeti se mogu podeliti na dve grupe: 1) predmete koji se odnose na povredu prava na saopštavanje informacija i ideja - Lepojić protiv Srbije (dalje – Lepojić), Filipović protiv Srbije (dalje - Filipović), Bodrožić protiv Srbije (dalje - Bodrožić), Bodrožić i Vujin protiv Srbije (dalje - BV), Šabanović protiv Crne Gore i Srbije (dalje – Šabanović) , Milisavljević protiv Srbije (dalje – Milisavljević), Tešić protiv Srbije (dalje – Tešić); 2) predmet koji se odnosi na povredu prava na primanje informacija i ideja - Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije (dalje – Inicijativa).²¹

3.1. POVREDA PRAVA NA SAOPŠTAVANJE INFORMACIJA I IDEJA

Protiv RS, pred ESLjP pokrenuto je sedam postupaka, po predstavkama u kojima su se podnosioci predstavki pozivali na povredu prava na slobodu izražavanja iz čl. 10. EKLjP, a koji su se odnosili na pravo na saopštavanje informacija i ideja. Tri predstavke su podnete od strane politički eksponiranih lica (*Lepojić, Filipović, Šabanović*), tri od strane novinara (*Bodrožić, BV, Milisavljević*), a jedna od strane fizičkog lica koje nije javno eksponirano (*Tešić*).^{22, 23}

²⁰ Dirk Voorhoof, The Right to Freedom of Expression and Information under the European Human Rights System: Towards a more Transparent Democratic Society, *EUI Working Paper*, EUI RSCAS 2014/12 – Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF), European University Institute, Florence Italy, 2014, str. 2. http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29871/RSCAS_2014_12.pdf, 25. mart 2019.

²¹ Iako je u predmetu Šabanović protiv Crne Gore i Srbije, predstavka direktno usmerena protiv Republike Crne Gore, ovaj predmet je uključen u istraživanje, imajući u vidu da je predstavka podneta za vreme postojanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora.

²² Iako je g. Lepojić, predstavku zbog povrede prava na slobodu izražavanja, podneo zbog krivične osude i kasnije presude parničnog suda, kojom mu je naloženo da plati naknadu zbog članka koji je objavio u Narodnim lužničkim novinama, g. Lepojić u vreme objavljivanja spornog članka nije bio novinar, već predsednik ogranka DHSS i član Glavnog odbora iste političke partije. Zbog navedenog, predmet Lepojić je u ovom radu klasifikovan u kategoriju „predstavke podnete od strane politički eksponiranih lica“. Političko svojstvo navedenog podnosioca predstavke, potvrđeno je i u predmetnoj presudi ESLjP, u kojoj se Sud, u relevantnim načelima

3.1.1. Predstavke podnete od strane politički eksponiranih lica

Predmeti u kojima su predstavke podnete od strane politički eksponiranih lica su predmeti Lepojić, Filipović i Šabanović.

ESLJP je u sva tri predmeta ustanovio, da iako je mešanje u pravo na slobodu izražavanja bilo propisano zakonom i potrebno radi zaštite legitimnog cilja (zaštita ugleda i prava drugih), nije bilo neophodno u demokratskom društvu. ESLJP je istakao, da sloboda izražavanja važi ne samo za „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim, već i za one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju.²⁴

Predmeti Lepojić i Filipović imaju određene zajedničke karakteristike. U oba predmeta podnosioci predstavki su lica koja su bila članovi Demohrišćanske stranke Srbije (dalje –DHSS), dok je lice čiji su čast i ugled povređeni, prema presudama domaćih sudova, predsednik Opštine Babušnica.²⁵

U predmetu Lepojić, ESLJP je u svojoj presudi ustanovio da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja podnosioca predstavke krivičnom i parničnom presudom domaćih sudova, povodom članka objavljenog avgusta 2002. godine u „Narodnim lužničkim novinama“ u toku izborne kampanje. U presudi domaćeg krivičnog suda utvrđeno je deo teksta „netačan“ i da je, kao takav, „štetan za čast i ugled“ predsednika opštine P. J.²⁶ U obrazloženju, domaći sud je objasnio da podnosilac predstavke nije dokazao istinitost izjave, te da se upotreba izraza „sumanuto (KK - trošenje novca)“ odnosila na mentalnu bolest predsednika opštine.²⁷ Domaći sud je takođe našao da čast, ugled i dostojanstvo

na koje se poziva pri davanju ocene, pozvao na načela koje se odnose na politički eksponirana lica a ne na načela koja se odnose na slobodu izražavanja medija (Vid. *Lepojić v. Serbia*, No. 13909/05, § 73-75, ECHR 06/11/2007.)

²³Iako je g. Bodrožić tokom spornog slučaja, pored toga što je bio novinar i glavni urednik „Kikindskih“ novina, bio i član jedne političke stranke, ESLJP je u relevantnim načelima na koje se poziva pri davanju ocene, pozvao na načela koje se odnose na slobodu izražavanja medija (Vid. *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 46-48, ECHR 23/06/2009).

²⁴*Lepojić v. Serbia*, No. 13909/05, § 73, ECHR 06/11/2007; *Filipovic v. Serbia*, No. 27935/05, § 53, ECHR 20/11/2007., *Šabanović v. Montenegro and Serbia*, No. 5995/06, § 36, ECHR 31/05/2011.

²⁵G. Lepojić je u vreme spornog slučaja bio predsednik ogranka DHSS i član Glavnog odbora iste političke partije, dok je g. Filipović bio zaposlen kao poreski inspektor, a od 2000. godine je bio potpredsednik lokalnog ogranka DHSS u Opštini Babušnica.

²⁶Navedeni deo teksta glasi: „Tako, u svojoj julovskoj eurofiji, pod sloganom „para vrti gde burgija neće“, zarad svoje lične egzistencije, [P. J.] sumanuto troši novac građana Opštine na sponzorstva i gala ručkove“; Vid. *Lepojić v. Serbia*, No. 13909/05, § 11, ECHR 06/11/2007.

²⁷*Lepojić v. Serbia*, No. 13909/05, § 11, ECHR 06/11/2007.

predsednika opštine, kao izabranog funkcionera „ima više značaja od časti, ugleda i dostojanstva običnog građanina“.²⁸

Kada je reč o predmetu Filipović, ESLJP je našao da je pravo na slobodu izražavanja podnosioca predstavke povređeno krivičnom i parničnom presudom domaćeg suda, koje su donete povodom javne izjave podnosioca predstavke koju je dao dana 08.03.2001. godine na javnom skupu na kojem je učestvovao u zgradi opštine Babušnica, i to u prisustvu, između ostalih, i potpredsednika Vlade RS, kojom prilikom je izjavio da predsednik opštine Babušnica, „nije prava osoba za taj posao, jer je već proneverio 500.000 DM“.²⁹ Domaći sud je u krivičnom postupku je obrazložio svoju odluku time da je ova izjava podnosioca predstavke „netačna“ i da, kao takva, može da „našteti ugledu i časti“ g. P. J., dobro poznatog i poštovanog lokalnog poslovnog čoveka i društveno-političkog radnika.³⁰

ESLJP je u oba predmeta ustanovio da postoji pravo da se saopštavaju, u dobroj nameri, informacije o pitanjima od javnog interesa, čak i kada to podrazumeva štetne izjave o pojedincima, a granice prihvatljive kritike su šire kada je cilj političar.³¹ Sloboda izražavanja je naročito važna za političke stranke i njihove aktivne članove kao i u toku izbornih kampanja kada bi trebalo dozvoliti da slobodno cirkulišu mišljenja i informacije svih vrsta.³² Mora se uzeti u obzir da li se sporni izrazi tiču nečijeg privatnog života ili nečijeg ponašanja u službenom svojstvu.³³ Priroda i oštrina određene kazne pitanje je od posebne težine prilikom utvrđivanja proporcionalnosti mešanja prema čl. 10. stav 2. a vlade uvek trebaju da pokažu suzdržanost u pribegavanju krivičnim kaznama, posebno gde postoje drugi raspoloživi načini naknade.³⁴ U predmetu Lepojić, ESLJP je istakao da reč „sumanuto“ očigledno nije upotrebljena da opiše mentalno stanje predsednika Opštine, već da objasni način na koji je on navodno trošio novac lokalnih poreskih obveznika.³⁵ Takođe, u predmetu Lepojić, ESLJP je istakao, da iako je članak podnosioca predstavke sadržavao određeni jak jezik, to nije bio proizvoljan lični napad i bio je usresređen na *pitanja od javnog interesa*,

²⁸ *Ibid.* § 11.

²⁹ *Filipovic v. Serbia*, No. 27935/05, § 6,7, ECHR 20/11/2007.

³⁰ *Ibid.* § 7.

³¹ *Lepojić v Serbia*, No. 13909/05, § 74, ECHR 06/11/2007; *Filipovic v. Serbia*, No. 27935/05, § 54, ECHR 20/11/2007.

³² *Ibid.*

³³ *Lepojić v Serbia*, No. 13909/05, § 75, ECHR 06/11/2007; *Filipovic v. Serbia*, No. 27935/05, § 55, ECHR 20/11/2007.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Lepojić v Serbia*, No. 13909/05, § 77, ECHR 06/11/2007.

a ne na privatni život predsednika opštine, što proizlazi iz sadržaja članka, njegovog sveopšteg tona, kao i *konteksta*.³⁶

Kada je reč o predmetu Šabanović, ESLJP je našao da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja g. Šabanovića krivičnom osudom domaćeg suda povodom krivičnog dela клевете glavnog republičkog vodoprivrednog inspektora, zbog izjave koju je dao na konferenciji za štampu koju je održao povodom članka o kvalitetu vode u području Herceg Novog, pod naslovom „Slavine pune bakterija“ objavljenog u listu „Crnogorske dnevne novine“ 06.02.2003. godine.^{37, 38, 39} Domaći sud je u obrazloženju naveo da izjava podnosioca predstavke nije potkrepljena činjenicama i odbacio je njegovu odbranu da je to samo vrednosni sud, a takođe je odbio da pročita novinski članak.⁴⁰

ESPLj je utvrdio pravo na davanje, u dobroj nameri, informacija o pitanjima od javnog interesa čak i kada predmetna izjava sadrži netačne i štetne informacije o privatnim pojedincima, a naveo je i da viši državni službenici koji postupaju po službenoj dužnosti podležu većim granicama prihvatljive kritike od privatnih pojedinaca.⁴¹ Takođe, sud je konstatovao da u praksi pravi razliku između činjeničnog stanja (podleže dokazivanju) i vrednosnih sudova (ne podleže dokazivanju), te kada neka izjava predstavlja vrednosni sud, proporcionalnost mešanja može zavisi od toga da li postoji dovoljna činjenična osnova za spornu izjavu, pošto čak i vrednosni sud bez činjenične osnove koja ga potkrepljuje može biti preteran.⁴² ESLJP je konstatovao da su domaći sudovi, bez obzira što ih je podnosilac predstavke ohrabrivao da to učine, propustili da njegove primedbe sagledaju u širem kontekstu, odnosno u raspravi do koje je došlo zbog kvaliteta vode za piće u tom području, zbog čega razlozi koje su domaći sudovi dali ne mogu smatrati bitnim i dovoljnim.⁴³ Konačno, u pogledu

³⁶ *Ibid.*

³⁷ G. Šabanović je u vreme spornog događaja bio direktor „JP Vodovod i kanalizacija“ u Herceg Novom i član Socijalističke narodne partije (SNP).

³⁸ Na pomenutoj konferenciji za štampu, podnosilac predstavke je između ostalog naveo, da se „sva voda iz slavina filtrira pre pumpanja u vodovodni sistem i da je, time, bezbedna za javnu upotrebu“, da „Glavni inspektor radi u interesu i na zahtev dva preduzeća privatna preduzeća koja su već dobila dozvole da razviju dodatne izvore vode“, i da je „Glavni inspektor dobio za navedeno nalog da to uradi od Demokratske partije socijalista (DPS)“; *Šabanović v. Montenegro and Serbia*, No. 5995/06, ECHR 31/05/2011.

³⁹ Vid. *Šabanović v. Montenegro and Serbia*, No. 5995/06, § 8, ECHR 31/05/2011.

⁴⁰ *Ibid.* § 14.

⁴¹ *Ibid.* § 37.

⁴² *Ibid.* § 38.

⁴³ *Ibid.* § 42.

proporcionalnosti, ESPLj je konstatovao sa zabrinutošću da je podnosilac predstavke dobio uslovnu kaznu zatvora.⁴⁴

3.1.2. *Predstavke podnete od strane novinara*

Predmeti u kojima su ESLjP predstavke bile podnete od strane novinara su Bodrožić, BV, Milisavljević.

U sva tri predmeta ESLjP je ustanovio da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja podnosilaca predstavki, te je u presudama ustanovio, da uprkos činjenici da je mešanje u slobodu izražavanja podnosilaca predstavki bilo propisano zakonom i potrebno radi ostvarenja legitimnog cilja (zaštite ugleda i prava drugih), navedena mešanja nisu bila neophodna u demokratskom društvu.

U predmetu Bodrožić, do povrede prava na slobodu izražavanja podnosioca predstavke došlo je presudom domaćeg suda kojom je podnosilac predstavke oglašen krivim za krivično delo uvrede istoričara J.P., i to povodom članka objavljenog 03.10.2003. godine u nedeljnim novinama „Kikindske“, čiji članak pod nazivom „Reč ima fašista“ je objavljen povodom izjava koje je navedeni J.P. dao u jednoj televizijskoj emisiji na televiziji Novi Sad. U spornom članku, podnosilac predstavke je između ostalog nazvao J.P. „*idiotom*“, naveo je da je J.P. izneo svoje „*fašizoidne stavove*“.^{45, 46} Domaći sud u svojoj presudi utvrdio je da je opisivanje nekoga kao „fašiste“ uvredljivo, s obzirom da istorijske konotacije tog izraza „predstavljaju tragediju i zlo“, te je odbacio tvrdnju podnosioca predstavke da je on samo izneo svoje sopstveno političko mišljenje, pošto je formiranje fašističkih političkih stranaka ili pokreta nelegalno prema domaćem pravu.⁴⁷

U predmetu BV, do povrede prava na slobodu izražavanja podnosilaca predstavke, novinara u lokalnim novinama „Kikindske“, došlo presudom domaćeg suda kojom su oglašeni krivim za krivično delo uvrede S.K. (advokata koji je zastupao direktora velike lokalne fabrike koja je bila u stečaju zbog insolventnosti) a povodom članka objavljenog 09.04.2004. godine u navedenim novinama. U spornom izdanju, g. Bodrožić je objavio članak u kome kritikuje nekoliko krivičnih osuda protiv njega i još jednog novinara zbog klevete, a u istom

⁴⁴ Vid. *Ibid.* § 43.

⁴⁵ G. Bodrožić je za vreme spornog događaja bio urednik i novinar u lokalnim nedeljnim novinama „Kikindske“ kao i član jedne političke stranke.

⁴⁶ U spornom članku, podnosilac predstavke je između ostalog nazvao J.P. „*idiotom*“, naveo je da je J.P. izneo svoje „*fašizoidne stavove*“ tako što je „*ispričao kako je Baranja pod hrvatskom okupacijom, kako su Slovaci, Rumuni i, pre svega, Mađari u Vojvodini kolonisti... Prema mišljenju [J. P.], Hrvata uopšte i nema u Vojvodini ..., a Mađari su velikim delom Sloveni... zbog toga što imaju „tako lepo slovensko lice“*“; Vid. *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 7, ECHR 23/06/2009.

⁴⁷ *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 17, ECHR 23/06/2009.

izdanju, iz pisanja g. Vujina, urednika strane pod naslovom „Zabava“, koja se sastoji od anagrama, šala, ukrštenice i horoskopa, prema pravosnažnoj presudi domaćeg suda, „proizlazi namera omalovažavanja privatnog tužioca S. K.“ Domaći sud je konstatovao da ova namera omalovažavanja postoji, „*stoga što je sasvim jasno da su okrivljeni, na različite načine i kroz različite rubrike [novina], uporedili privatnog tužioca sa ženskom osobom, a takvo poređenje je po objektivnom shvatanju sredine uvredljivo. Naime, u našem mentalitetu je uvredljivo feminiziranje muškarca, a vicevi o plavuši nisu ni malo laskavi, jer predstavljaju plavuše kao glupe osobe izvrgnute podsmehu okoline*“.⁴⁸

U navedena dva predmeta, ESLJP je konstatovao, da sloboda izražavanja važi ne samo za „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim, već i za one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju.⁴⁹ Takođe, ESLJP naglasio bitnu funkciju koju štampa vrši u demokratskom društvu.⁵⁰ Iako štampa ne sme da prekorači određene granice, posebno u vezi sa ugledom i pravima drugih, njena dužnost je uprkos tome da saopštava, na način dosledan njenim obavezama i odgovornostima, informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa.⁵¹ Novinarska sloboda, takođe, pokriva moguće pozivanje na određeni stepen preterivanja, ili čak na provokaciju.⁵² Nacionalni organi na prvom mestu moraju da procene da li postoji „goruća društvena potreba“ da se sloboda izražavanja ograniči i, da prilikom te procene, oni imaju određeni prostor za slobodnu procenu.⁵³ Takođe, privatno lice je izloženo javnoj kritici kada uđe na scenu javne rasprave, te je prema tome, trebalo da ima viši prag tolerancije prema svakoj njemu usmerenoj kritici.⁵⁴ U predmetu BV, ESLJP je članke shvatio kao ironične, od opšteg interesa a i šaljive.⁵⁵ Sa druge strane, u slučaju Bodrožić, ESLJP je istakao da ima stalnu praksu koja pravi razliku između činjenica i vrednosnih sudova, pri čemu ove druge kao takve nisu podložne dokazu, te je ESLJP zaključio da su izrazi „idiot“ i „fašista“ koje je podnosilac predstavke napisao o J.P., predstavljaju vrednosne sudove a ne činjenice.⁵⁶ Takođe, u ovom predmetu, Sud je konstatovao,

⁴⁸ Vid. *Bodrozic and Vujin v. Serbia*, No. 38435/05, § 7-11, ECHR 23/06/2009.

⁴⁹ Vid. *Bodrozic and Vujin v. Serbia*, No. 38435/05, § 28, ECHR 23/06/2009; *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 46, ECHR 23/06/2009;

⁵⁰ *Bodrozic and Vujin v. Serbia*, No. 38435/05, § 29, ECHR 23/06/2009; *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 47, ECHR 23/06/2009;

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.* § 30§ 48,;

⁵⁴ *Ibid.* § 34§ 54;

⁵⁵ Vid. *Bodrozic and Vujin v. Serbia*, No. 38435/05, § 32, ECHR 23/06/2009.

⁵⁶ Vid. *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 50, 53, ECHR 23/06/2009.

da domaći sudovi nisu obavili odgovarajuću analizu proporcionalnosti da bi se procenio kontekst u kom su ti izrazi upotrebljeni i njihovu činjeničnu osnovu.⁵⁷ Konačno, u oba predmeta ESLJP je konstatovao da je izrečena kazna novinarima bila neproporcionalna učinjenom delu, te je u predmetu BV istakao, da bi smatrati drugačije, novinare zaplašilo u njihovom doprinosu javnoj raspravi o pitanjima koja utiču na život zajednice i ugrozilo štampu u vršenju njene važne uloge „javnog čuvara“ (Eng - *public watchdog*).^{58, 59}

U predmetu Milisavljević, ESLJP je konstatovao da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja novinarke dnevnog lista „Politika“, i to krivičnom presudom domaćeg suda kojom je podnositeljka predstavke osuđena za krivično delo uvrede i to tako što je u „Politici“ 07.09.2003. godine objavila članak o Nataši Kandić, poznatoj srpskoj aktivistkinji u oblasti ljudskih prava.⁶⁰ Domaći sud je ustanovio, da je deo članka „*Iako je nazivaju vešticom i prostitutkom i stalno joj prete*“ uvredljiv, imajući u vidu da uprkos činjenici da je spornu rečenicu jedan drugi autor već objavio u drugom časopisu, ipak, podnositeljka predstavke sporni deo članka nije stavila pod navodnike, što znači da se ona sa tim slaže, te da je tako iznela svoje mišljenje.⁶¹

ESLJP je u presudi istakao, da posebna zaštita privatnog života ne važi za javne ličnosti, u odnosu na koje su granice kritičkog komentara šire obzirom da su one neizbežno i svesno izložene ispitivanju javnosti i zbog toga moraju da pokažu posebno visok nivo tolerancije.⁶² ESLJP je utvrdio da opšti zahtev za novinare da se sistematski i formalno distanciraju od sadržaja citata koji može uvrediti ili izazvati druge ili naneti štetu njihovom ugledu nije pomirljiv sa ulogom štampe da daje informacije o tekućim događajima, mišljenjima i idejama.⁶³ Takođe, domaći sudovi se uopšte nisu pozvali na celokupan kontekst teksta i okolnosti pod kojima je napisan već su njihovi nalazi bili prilično ograničeni na činjenicu da sporne reči nisu stavljene pod navodnike.⁶⁴ Konačno, kazna (sudska opomena) je bila neproporcionalna.⁶⁵

⁵⁷ *Ibid.* § 57.

⁵⁸ *Bodrozic and Vujin v. Serbia*, No. 38435/05, § 39, ECHR 23/06/2009; *Bodrozic v. Serbia*, No. 32550/05, § 58, ECHR 23/06/2009;

⁵⁹ *Bodrozic and Vujin v. Serbia*, No. 38435/05, § 39, ECHR 23/06/2009.

⁶⁰ Vid. *Milisavljević v. Serbia*, No. 50123/06, § 6,7,9,12, ECHR 04/04/2017.

⁶¹ Vid. *Ibid.*, § 12.

⁶² Vid. *Ibid.* § 34, 40.

⁶³ *Ibid.* § 37.

⁶⁴ *Ibid.* § 38.

⁶⁵ Vid. *Ibid.* § 41.

3.1.3. Predstavke podnete od strane fizičkog lica koje nije javno eksponirano

Jedini predmet po predstavi koja je podneta od strane fizičkog lica koje nije javno eksponirano a povodom kojeg je ESLJP doneo presudu kojom je ustanovio postojanje povrede prava na slobodu izražavanja je predmet Tešić.

Do povrede prava na slobodu izražavanja gospođe Tešić, penzionerke iz Novog Sada, došlo je presudom domaćeg krivičnog suda, kojom je ona osuđena zbog krivičnog dela klevete na kaznu zatvora od šest meseci, uslovno na dve godine, te presudom parničnog suda, kojom je podnositeljki predstavke naložio da isplati približno 4.900 EUR, zbog toga što su 12.12.2002. godine dnevne novine „Dnevnik“ objavile članak, koji je pripremila gđa. S.N. na osnovu informacija dobijenih od podnositeljke predstavke, da je njen advokat N.B., namerno loše zastupao u parničnom predmetu.^{66, 67} U krivičnom postupku, domaći sud je opisao da su tvrdnje podnositeljke predstavke i članak očigledno bez osnova i da im je cilj isključivo da nanesu štetu časti i ugledu g. N.B.⁶⁸ U izvršnom postupku povodom izvršenja parnične presude, domaći sud je doneo rešenje o izvršenju kojim je određeno da se dve trećine penzije (približno 170 EUR) podnositeljke predstavke prenose svakog meseca na bankarski račun poverioca, dok se sume dosuđene ovom drugom u potpunosti ne isplate, te je posle navedenog odbijanja, podnositeljki predstavke ostajalo je približno 60 evra za život.⁶⁹

ESLJP je konstatovao, da uprkos činjenici da je mešanje u pravo iz čl. 10. EKLJP bilo propisano zakonom i potrebno radi zaštite legitimnog cilja (zaštita ugleda i prava drugog), ono nije bilo neophodno u demokratskom društvu. ESLJP je i u ovom predmetu konstatovao da sloboda izražavanja važi ne samo za „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim, već i za one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju.⁷⁰ Takođe, ESLJP je je istakao da se mora uzeti u obzir razlika između činjeničnih tvrdnji, sa jedne strane, i vrednosnih sudova, sa druge strane, pošto se postojanje činjenica može dokazati, dok istina vrednosnih sudova nije podložna dokazivanju.⁷¹ Međutim, ono što je bilo ključno za konstataciju da mešanje u pravo nije bilo neophodno u demokratskom društvu je neproporcionalnost sankcije, imajući u vidu da je dosuđeni iznos naknade štete

⁶⁶ Iznos koji je podnositeljka predstavke trebala da isplati je iznosio 300.000 RSD na ime naknade štete, zajedno sa zateznom kamatom i troškovima u iznosu od 94.120 RSD, tj. približno 4.900 EUR ukupno.

⁶⁷ Vid. *Tešić v. Serbia*, No. 4678/07 50591/12, § 6,7,14, ECHR 11/02/2014.

⁶⁸ *Ibid.* § 7.

⁶⁹ Vid. *Ibid.* § 25,27.

⁷⁰ *Ibid.* § 60.

⁷¹ *Ibid.* § 61.

zajedno sa troškovima bio jednaka ukupnom iznosu većem od šezdeset mesečnih penzija podnositeljke predstavke, a ovaj iznos je takođe bio veoma sličan iznosu dosuđenom u odvojenom parničnom postupku u vezi sa istim pitanjem protiv, između ostalog, „Dnevnika“ i Autonomne Pokrajine Vojvodine, kao dva svakako finansijski jača pravna lica.⁷²

3.2. POVREDA PRAVA NA PRIMANJE INFORMACIJA I IDEJA

NVO „Inicijativa mladih za ljudska prava“, podnela je predstavku ESLJP u kojoj je istakla da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja, zbog odbijanja Bezbednosno-informativne agencije Srbije (dalje - BIA) da joj dostavi određene informacije u vezi sa elektronskim nadzorom, bez obzira na pravosnažnu odluku Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (dalje - Poverenik) u njihovu korist. Podnosilac predstavke je 31.10.2005. godine zatražio od BIA da ga obavesti koliko je ljudi bilo predmet elektronskog nadzora od strane te agencije u 2005. godini.⁷³ BIA je odbila zahtev, oslanjajući se na čl. 9 st. 5. Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja iz 2004. godine.⁷⁴ Podnosilac predstavke se potom žalio Povereniku koji je 22.12.2005. godine našao da je BIA prekršila zakon i naložio da se tražene informacije stave na raspolaganje podnosiocu predstavke u roku od tri dana.⁷⁵ BIA je 23.09.2008. godine obavestila podnosioca predstavke da ne poseduje tražene informacije.⁷⁶

Nakon podnete predstavke ESLJP, u pogledu dopuštenosti predstavke, Vlada RS je tvrdila, između ostalog, da čl. 10. EKLJP ne garantuje opšte pravo na pristup informacijama i da je predstavka, kao rezultat toga, nespojiva *ratione materiae*.⁷⁷ ESLJP je u presudi od 25.06.2013. godine, odbacio ove primedbe Vlade, ističući da pojam „sloboda dobijanja informacija“ obuhvata pravo na pristup informacijama.⁷⁸ ESLJP je takođe utvrdio da kada je NVO umešana u pitanja od javnog interesa, kao što je ovaj podnosilac predstavke, ona igra ulogu javnog psa čuvara slične važnosti kao što je štampa, te stoga, aktivnosti podnosioca predstavke zahtevaju sličnu zaštitu prema EKLJP kao ona koja se pruža štampi.⁷⁹

ESLJP je u pogledu osnovanosti istakao, da s obzirom da je podnosilac predstavke očigledno bio angažovan na zakonitom prikupljanju informacija od

⁷² Vid. *Ibid.* § 64.

⁷³ *Youth Initiative for Human Rights v. Serbia*, No. 48135/06, § 6, ECHR 25/06/2013.

⁷⁴ *Ibid.* § 7.

⁷⁵ Vid. *Ibid.* § 8-9.

⁷⁶ *Ibid.* § 10.

⁷⁷ Vid. *Ibid.* § 17.

⁷⁸ Vid. *Ibid.* § 20.

⁷⁹ *Ibid.*

javnog interesa sa namerom da te informacije saopšti javnosti i time doprinese javnoj debati, došlo je do mešanja u njegovo pravo na slobodu izražavanja.⁸⁰ Vršenje slobode izražavanja može biti predmet ograničenja, ali sva takva ograničenja bi trebalo da budu u skladu sa domaćim pravom, a ograničenja koja je u predmetnom slučaju odredila BIA nisu ispunila taj kriterijum s obzirom na odluku Poverenika.⁸¹ Tačno je da je BIA na kraju odgovorila da ona nema te informacije, ali je taj odgovor neubedljiv s obzirom na prirodu tih informacija i prvobitni odgovor BIA.⁸² ESLJP je zaključio da je uporno oklevanje BIA da poštuje nalog Poverenika bilo protivno domaćem pravu i jednako proizvoljnosti.⁸³

4) ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE PRESUDA ESLJP U PREDMETIMA PROTIV RS

Imajući u vidu navedene presude ESLJP donete u postupcima vođenim po predstavkama podnetim protiv RS (uz jedan slučaj protiv Crne Gore za vreme postojanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora), u kojima je utvrđeno da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja iz člana 10. EKLJP, mogu se utvrditi određene zajedničke karakteristike:

1) U svim slučajevima izuzev slučaja „Inicijativa“, ESLJP je utvrdio da iako je ograničenje mešanje u slobode izražavanja podnosioca predstavki bilo predviđeno zakonom i ovo mešanje u prava podnosioca predstavke težilo legitimnom cilju zaštite prava drugog, ova mešanja nisu bila neophodna u demokratskom društvu;

2) ESLJP je u svakoj od navedenih presuda, izuzev slučaja „Inicijativa“ i Milisavljević, konstatovao da sloboda izražavanja iz čl. 10. EKLJP, važi ne samo za „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim, već i za one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju. Reč je o jednom o temelja prava na slobodu izražavanja, koji je prvi put izned od strane ESLJP u predmetu *Hendisajd protiv Ujedinjnog Kraljevstva*;⁸⁴

3) Domaći sudovi nisu u više slučajeva pravilno procenili kategoriju javne ličnosti koja podleže većoj kritici nego što je to slučaj sa građanima koji nisu javno eksponirani.⁸⁵ Štaviše, u slučaju Lepojić, domaći sud je zaključio, da je pravo na kritiku javnih ličnosti manje u odnosu na pravo na kritiku građana koji nisu javno eksponirani, navodeći da „*čast, ugled i dostojanstvo predsednika opštine, kao*

⁸⁰ Vid. *Ibid.* § 24.

⁸¹ Vid. *Ibid.* § 25.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.* § 26.

⁸⁴ Vid. *Handyside v. the United Kingdom*, No. 5493/72, § 49, ECHR 07/12/1976.

⁸⁵ Tako npr. predmeti: Lepojić, Filipović, BV, Bodrožić, Milisavljević.

izabranog funkcionera i direktora veoma uspešnog lokalnog preduzeća, ima više značaja od časti, ugleda i dostojanstva običnog građanina“;

4) Domaći sudovi prema navedenoj praksi ESLJP nedovoljno razlikuju činjenice koje podležu dokazivanju i vrednosne sudove koji ne podležu dokazivanju;⁸⁶

5) Domaći sudovi ne prave adekvatno razlikovanje da li se sporni izrazi tiču nečijeg privatnog života ili nečijeg ponašanja u službenom svojstvu;⁸⁷

6) Kazne koje su domaći sudovi izricali u svim navedenim predmetima sa izuzetkom slučaja „Inicijativa“, nisu bile proporcionalne učinjenom delu. ESLJP je posebno kritikovao krivične presude, imajući u mišljenje ESLJP da vlade uvek trebaju da pokažu suzdržanost u pribegavanju krivičnim kaznama, posebno gde postoje drugi raspoloživi načini naknade.⁸⁸ Parlamentarna skupština Saveta Evrope je 4. oktobra 2007. godine usvojila Rezoluciju 1577 (2007), ka dekriminalizaciji klevete, u kojima podstiče one države članice koje i dalje propisuju zatvorske kazne za klevetu, čak i ako se u stvari ne sprovedu, da ih ukinu bez odlaganja.^{89, 90} Treba se dodati, da kada je reč o novinarstvu, pretnja od krivičnog gonjenja i sankcije ima odvratajući efekat, tzv. efekat hlađenja (eng. *chilling effect*) na funkciju novinarstva kao javnog psa čuvara (eng. *public watchdog*), i ono može „ućutkati“ novinare i imati negativan uticaj na društvo kao celinu;⁹¹

7) Domaći sudovi su u više navrata zanemarili kontekst u kojem su sporne izjave date, fokusirajući se isključivo na deo izjave (slučaj Milisavljević, Šabanović, Bodrožić), ili formalno posmatranje određenih aspekata izjave (poput mišljenja da se u članku u kojem se navodi tuđe mišljenje to tuđe mišljenje mora staviti pod navodnike (slučaj Milisavljević), da fašista može biti samo lice koje je član fašističkog pokreta koji u RS ne postoji imajući u vidu da je formiranje takvih pokreta zabranjeno Ustavom RS (Bodrožić).

5) ZAKLJUČAK

Praksa ESLJP, koja se odnosi na predmete pokrenute po predstavkama protiv RS po osnovu čl. 10. EKLJP, pored toga što ukazuje na odstupanja u postupanju

⁸⁶ Tako npr. formulacija „sumanuto trošenje novca građana“ iz slučaja Lepojić, izraz „fašista“ iz predmeta Bodrožić.

⁸⁷ Tako npr: slučaj Lepojić, Filipović, Šabanović.

⁸⁸ Vid. *Lepojić v. Serbia*, No. 13909/05, § 75, ECHR 06/11/2007.

⁸⁹ Parliamentary Assembly Resolution 1577 (2007), <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17588&lang=en>, 31. maj 2019.

⁹⁰ *Šabanović v. Montenegro and Serbia*, No. 5995/06, § 25, ECHR 31/05/2011.

⁹¹ Päivi Hirvelä, „Media professionals and penalties for defamation“, Josep Casadevall, Egbert Myjer, Michael O'Boyle, Anna Austin (eds.), *Freedom of Expression – Essays in honour of Nicolas Bratza*, Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, 2012, p. 154.

domaćih sudova u odnosu na praksu ESLJP, ujedno sadrži i neke od najznačajnijih standarda ESLJP koji se odnose na slobodu izražavanja. Može se primetiti i da su sve presude domaćih sudova za koje je presudama ESLJP utvrđeno da je došlo do povrede prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja iz čl. 10. EKLJP donete u periodu od 2004-2006. godine, kao što je to slučaj i sa odbijanjem BIA da po konačnoj odluci Povernika dostavi tražene podatke „Inicijativi mladih za ljudska prava“ u predmetu „Inicijativa“ do kojeg je došlo 2006. godine. Navedeni podatak ukazuje, da su postupci pokretani u odnosu na slučajeve koji su se desili neposredno nakon ratifikacije EKLJP od strane RS, a do kojeg je došlo 03.03.2004. godine. Slična sudska praksa, kao praksa sudova u RS, postoji i u drugim državama centralne i istočne Evrope, koje su nakon pada Berlinskog zida postale članice Saveta Evrope.⁹² Očigledno je potrebno vreme, da domaće sudije promene svoje stavove, ili još značajnije, da se upoznaju sa praksom ESLJP o ovom pitanju, što je neophodno za primenu EKLJP na nacionalnom nivou.⁹³

Može se pomenuti da, kada je reč o Izveštajima Evropske komisije koji se odnose na pregovaračka poglavlja u procesu integracije RS u Evropsku uniju iz 2016. i 2018. godine, konstatovano je da je RS preduzela određeni nivo pripremnih aktivnosti kada je reč o slobodi izražavanja.⁹⁴ Međutim, u Izveštajima se ističe da u godini koja prethodi konkretnim izveštajima nije postignut napredak na ovom polju te da sveukupno okruženje nije pogodno za potpuno ostvarivanje ovog prava.⁹⁵

Zanimljivo je primetiti i da je Vrhoni kasacioni sud RS (dalje – VKS) 2018. godine doneo Rešenje koje se odnosi na slobodu izražavanja u postupku povodom tužbe AA (politički eksponiranog lica) zbog povrede ugleda protiv nekoliko lica putem objavljenog novinskog članka, a gde je drugostepeni sud odlučio u korist tuženih.⁹⁶ VKS je ukinuo drugostepenu presudu i vratio predmet na ponovno odlučivanje a u obrazloženju rešenja ocenio je da pravo na čast i ugled pripada svim građanima, pa shodno tome zaštita prava na čast i ugled

⁹² Vid. Nuala Mole, „The importance of the Court’s case-law in Central and Eastern Europe“, Josep Casadevall, Egbert Myjer, Michael O’Boyle, Anna Austin (eds.), *Freedom of Expression – Essays in honour of Nicolas Bratza*, Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, 2012, pp. 435-444.

⁹³ *Ibid.* p. 436.

⁹⁴ Vid. Serbia 2016 Report, Commission staff working document, Brussels, 9.11.2016, p.19, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_serbia.pdf, 28 maj 2019 i Serbia 2018 Report, Commission staff working document, Strasbourg, 17.4.2018, p. 25, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-serbia-report.pdf>, 28. maj 2019.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Vid. Rev. 1855/2017 Sloboda izražavanja, Vrhovni kasacioni sud, 30.05.2018. godine, <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-18552017-sloboda-izra%C5%BEavanja>, 29. maj 2019.

obuhvata i političare, čak i kad ne postupaju u privatnom svojstvu, s tim da se u tim slučajevima moraju uslovi za zaštitu odmeriti sa interesima društva na otvorenu diskusiju o političkim stvarima, što po mišljenju VKS drugostepeni sud nije učinio.⁹⁷ Takođe, istakao je i da VKS razlikuje činjenice od vrednosnih stavova ali da vrednosni sudovi moraju imati neki vid činjeničnog osnova budući da vrednosni sud bez činjenične osnove može biti preteran.⁹⁸ Ostaje da se vidi da li će ovaj slučaj biti predmet razmatranja ESLJP.

Za kraj, kada je reč o analiziranim presudama ESLJP u postupcima protiv RS zbog povrede prava na slobodu izražavanja, može se zaključiti da su sudovi u RS, makar u periodu u kojem su donete presude domaćih sudova protiv kojih su pokretani postupci u kojima je ESLJP utvrdio postojanje povrede prava na slobodu izražavanja iz čl. 10. EKLJP, a koje su predmet istraživanja, nisu tumačili pravo na slobodu izražavanja u duhu EKLJP i prakse ESLJP. Vreme će pokazati kako će ESLJP, u potencijalnim postupcima koji se budu vodili protiv RS zbog povrede prava na slobodu izražavanja oceniti praksu domaćih sudova i stepen usklađenosti njihovog postupanja sa praksom ESLJP.

6) IZVORI

- Axel Springer AG v. Germany, No. 39954/08, ECHR 07/02/2012;
Bodrozic and Vujin v. Serbia, No. 38435/05, ECHR 23/06/2009;
Bodrozic v. Serbia, No. 32550/05, ECHR 23/06/2009;
Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (CETS No.005), 04.11.1950.;
- Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France, No. 40454/07, ECHR 10/11/2015;
- Etinski Rodoljub, Međunarodno javno pravo, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010;
- Filipovic v. Serbia, No. 27935/05, ECHR 20/11/2007;
- Handyside v. the United Kingdom, No. 5493/72, ECHR 07/12/1976;
- Hirvelä Päivi, „Media professionals and penalties for defamation”, Josep Casadevall, Egbert Myjer, Michael O’Boyle, Anna Austin (eds.), *Freedom of Expression – Essays in honour of Nicolas Bratza*, Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, 2012, pp. 149-163;
- International Covenant on Civil and Political Rights 1960;
- Jašarević Senad, Socijalno pravo, Pravni fakultet Novi Sad, Novi Sad, 2010;
- Jersild v. Denmark, No. 15890/89, ECHR 23/09/1994;
- Lepojić v. Serbia, No. 13909/05, ECHR 06/11/2007;
- Magyar jeti ZRT v. Hungary, No. 11257/16, ECHR 04/12/2018;

- Magyar helsinki bizottság v. Hungary, No. 18030/11, ECHR 08/11/2016;
- Milisavljević v. Serbia, No. 50123/06, ECHR 04/04/2017;
- Mole Nuala , „The importance of the Court’s case-law in Central and Eastern Europe”, Josep Casadevall, Egbert Myjer, Michael O’Boyle, Anna Austin (eds.), *Freedom of Expression – Essays in honour of Nicolas Bratza*, Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, 2012, pp.435-445;
- Parliamentary Assembly Resolution 1577 (2007);
- Rev. 1855/2017 Sloboda izražavanja, Vrhovni kasacioni sud, 30.05.2018. godine;
- Serbia 2016 Report, Commission staff working document, Brussels, 9.11.2016, p.19;
- Serbia 2018 Report, Commission staff working document, Strasbourg, 17.4.2018, p. 25;
- Társaság a Szabadságjogokért v Hungary, No. 37374/05, ECHR 14/04/2009;
- Tešić v. Serbia, No. 4678/07 50591/12, ECHR 11/02/2014;
- Tubić Bojan, „Sloboda izražavanja (praksa Evropskog suda za ljudska prava)“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. 32, br. 2, t.2, Novi Sad, 2004, str. 531-550;
- United Nations Universal Declaration of Human Rights 1948;
- Ustav RS “Sl. glasnik RS”, br. 98/2006;
- Voorhoof Dirk, The Right to Freedom of Expression and Information under the European Human Rights System: Towards a more Transparent Democratic Society, EUI Working Paper, EUI RSCAS 2014/12 – Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF), European University Institute, Florence Italy, 2014, pp. 1-22;
- Youth Initiative for Human Rights v. Serbia, No. 48135/06, ECHR 25/06/2013;

FREEDOM OF EXPRESSION IN THE REPUBLIC OF SERBIA
IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ABSTRACT

In this paper, the author analyzes the practice of the European Court of Human Rights in the cases in which the applications were filed against the Republic of Serbia pursuant to Article 10 of the European Convention on Human Rights of 1950, which guarantees the right to freedom of expression. In the cases against the Republic of Serbia, The European Court of Human Rights issued a total of eight judgments in which the court found the existence of a violation of the rights to freedom of expression of the applicants. The author investigates what these cases referred to, classifies them, and determines why in each of these cases the

European Court of Human Rights has found the existence of a violation of the right to freedom of expression. At the beginning of this paper, the author gives an overview of the legal regulation of the freedom of expression in the European Convention on Human Rights. The cases based on the applications submitted against the Republic of Serbia can be classified as those which refer to the right to impart information and ideas, and as those which refer to the right to receive information and ideas. Also, the cases which refer to the right to impart information and ideas can be classified as those in which the application was submitted by politically exposed persons, journalists and by natural persons which are not publicly exposed. At the end of this paper, the common characteristics of these cases are noted.

Key words: freedom of expression, European Convention on Human Rights, case law, European Court of Human Rights.